

FLORIN-VASILE POP¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: globalizare, identitate culturală, mediu virtual, patrimoniu cultural, biserici de lemn, Țara Lăpușului.

Universalizarea patrimoniului cultural local. Studiu de caz: Bisericile de lemn din Țara Lăpușului.

Rezumat

Internetul și noile medii de comunicare, având un potențial de difuzare dincolo de granițe politice, administrative sau sociale, se dovedesc azi a fi nu doar vectori ai transmiterii de informații pe scară globală, ci și instrumente mai capabile uneori decât tiparul să transmită cultura unei comunități. Astfel, problematica identității culturale și a globalizării, subliniată tot mai apăsător în această perioadă, aduce în discuție un nou teren de desfășurare a forțelor: mediul virtual. În acest teritoriu, opoziția *globalizare – identitate culturală* poate fi surmontată prin *universalizarea* elementelor identitare și a valorilor patrimoniului cultural. Pentru ilustrarea unui astfel de demers de promovare a patrimoniului cultural, cu metodele și instrumentele adecvate mediului virtual, ne propunem să prezentăm mai jos câteva aspecte generale ale proiectului „Biserici din Țara Lăpușului. Tururi virtuale” inițiat în 2018 de către Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș în colaborare cu alte instituții și actanți culturali locali. În contextul anului 2018 – „Anul european al patrimoniului cultural”, instituțiile maramureșene de cultură implicate în proiect consideră că este necesar să faciliteze accesul la aceste valori culturale, să încurajeze cât mai multe persoane să descopere și să aprecieze patrimoniul cultural al României și al Europei.

¹ Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș, România.

Keywords: globalization, identity, virtual medium, cultural heritage, wooden churches, the land of Lăpuș.

The Universalization of the Local Cultural Heritage. Case Study: The Wooden Churches from the Land of Lăpuș

Summary

The internet and the recent media, having a potential of diffusion beyond political, administrative or social borders, nowadays prove to be not only vectors of transmitting information on a global scale, but are also instruments more capable than the printing press to transmit the culture of a community. Thus, the problems of cultural identity and of globalization, more insistently underlined in this period, brings into discussion a new field of development of forces: the virtual medium. In this territory, the opposition *globalization – cultural identity* can be handled/ surmounted by the *universalization* of the identity elements and values of the cultural heritage. In order to illustrate such a way of promoting the cultural heritage with methods and instruments adequate to the virtual medium, we propose to present as of the some general aspects of the project “Wooden churches in the Land of Lăpuș, that the Maramureș County Centre for the Conservation and Promotion of Traditional Culture initiated in 2018 – “The European Year of Cultural Heritage” organized in collaboration with other local institutions and local cultural authorities. In the context of the year 2018 – “The European Year of Cultural Heritage” – the cultural institutions of Maramureș participating in the project consider that it is necessary to facilitate the access to these cultural values, to encourage as many persons as possible to discover and appreciate both the Romanian and the European cultural heritage.

Universalizarea patrimoniului cultural local. Studiu de caz: Bisericile de lemn din Țara Lăpușului.

Problematica identității culturale și a globalizării, subliniată tot mai apăsător în această perioadă, aduce în discuție un nou teren de desfășurare a forțelor: mediul virtual. Motoarele lumii, figurate de economia globală, schimburile comerciale, circulația accelerată de informații, bunuri și persoane, par să amenințe identitatea locală și diversitatea culturală, prin standardizarea și uniformizarea aduse de civilizația modernă. La prima vedere, am crede că noile tehnologii și, în special, internetul, doar grăbesc răspândirea unor tipare, mode și obiceiuri, sufocând și mai mult elementele identitare ale unei culturi locale. Însă internetul poate da și o șansă enormă culturilor mici, comunităților lingvistice amenințate². Noile medii de comunicare, mai ales Internetul, mai ieftine și în același timp cu un enorm potențial de penetrare dincolo de granițe politice, administrative sau sociale, se dovedesc nu doar vectori ai transmiterii de informații pe scară globală, dar și instrumente mai capabile decât tiparul să transmită cultura unei comunități. Globalizării i se opune un curent invers, cel al localizării și regionalizării. După cum afirmă Eugen Simion: „Ne place sau nu, lumea de azi este construită pe principiul vaselor comunicante... Aș fi, chiar, de părere că în locul *globalizării* să folosim termenul de *universalizare*. Este mai potrivit și lasă, am impresia, o șansă identității culturale, - integrarea în circuitul valorilor universale.”³

Potrivit statisticilor recente, la nivel mondial se înregistrează un număr de peste 4,1 miliarde de utilizatori de internet, ceea ce reprezintă un procent de 54,4% din totalul populației globului⁴. În privința României, în anul 2017, un procent de 68,6% dintre gospodăriile din țară au avut acces la rețeaua de internet.⁵ Astfel, într-o societate în care revoluția tehnologică produce schimbări rapide, modalitățile de accesare, producere, comunicare și difuzare a conținutului cultural se transformă: „Modelul european ia tot mai mult în calcul potențialul TIC pentru educația culturală, economia creativă sau incluziunea socială, iar digitalizarea resurselor culturale este considerată un factor-cheie, care va contribui la îmbunătățirea accesului la informații într-o societate și economie bazate tot mai mult pe inovare și cunoaștere”⁶. În acest sens, promovarea patrimoniului cultural și transpunerea

² Irina Oberländer-Târnoveanu, *Identitate culturală și patrimoniu digital: proiecte, rețele și portaluri*, în *Cibinium 2001 – 2005. Identitate culturală și globalizare în secolul XX – cercetare și reprezentare muzeală*, Ed. ASTRA Museum, Sibiu, 2006, pp. 41-48;

³ Eugen Simion, *Alocuțiunea inaugurală: Obligații naționale, satisfacții europene*, în *Colocviul internațional: Patrimoniul cultural național. Strategia conservării - o strategie a integrării în circuitul valorilor europene*, București, 22-23 septembrie 2000, Univers enciclopedic, București, 2000, *apud* Irina Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*;

⁴ Statistică referitoare la 31 decembrie 2017 și publicată de Internet World Stats. Usage and Population Statistics. - <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> (accesat 11.06.2018);

⁵ *Comunicat de presă al Institutului Național de Statistică*, nr. 301/4 decembrie 2017, - http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/tic_r2017.pdf (accesat 11.06.2018)

lui în formă digitală trebuie să constituie metode de lucru în vederea „universalizării” elementelor identitare ale culturii naționale.

În sens larg, patrimoniul cultural transpus în format digital „se referă atât la copii pe suport electronic ale unor bunuri și produse culturale – versiuni digitale ale unor cărți tipărite, imagini de obiecte și documente cu existență fizică și altele - cât și la creații culturale realizate direct pe acest suport: expoziții virtuale, cărți electronice, arhive digitale de documente sau de imagini, arhive digitale video sau sonore, dicționare on-line, baze de date, reviste electronice, reconstituiri virtuale etc.”⁷.

Pentru ilustrarea unui astfel de demers de promovare a patrimoniului cultural, cu

Panoramă – Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, 1671, sat Libotin, comuna Cupșeni.
foto: Marin Giurgiu

metodele și instrumentele adecvate mediului virtual, prezentăm mai jos câteva aspecte generale ale proiectului „Biserici din Țara Lăpușului. Tururi virtuale” inițiat de către Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș în colaborare cu Direcția Județeană pentru Cultură Maramureș, Facultatea de Litere din Baia Mare (Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare), Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș și SC Aedilis Proiect SRL⁸. În contextul anului 2018 – „Anul european al patrimoniului cultural”, instituțiile maramureșene de cultură implicate în proiect consideră că este necesar să faciliteze accesul la aceste valori culturale,

⁶ *Strategia pentru cultură și patrimoniu național 2016-2022* (SCPN 2016-2022), pp. 112-113;

⁷ Irina Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.* p. 43,;

⁸ La data redactării acestui material, proiectul „Biserici din Țara Lăpușului. Tururi virtuale” se află în etapa a doua de concurs, în Sesiunea II/2018 de finanțare a proiectelor culturale organizată de Administrația Fondului Cultural Național, aria Patrimoniu cultural național (n.a.)

Panoramă – interiorul Casei Muzeu din Rogoz, Târgu-Lăpuș; foto: Marin Giurgiu

să încurajeze cât mai multe persoane să descopere și să aprecieze patrimoniul cultural al României și al Europei.

Proiectul cultural mai sus amintit vizează cercetarea și promovarea a 30 de biserici de lemn, monumente istorice din Țara Lăpușului, prin realizarea de tururi virtuale și întocmirea de descrieri narative ale acestor obiective, precum și publicarea informațiilor în mediul on-line, pe un portal web. Proiectul propune, prin utilizarea unor mijloace de informare virtuale-interactive, cu un impact puternic asupra utilizatorilor de internet, adoptarea unor metode moderne de punere în valoare a patrimoniului național din Țara Lăpușului. Astfel, pentru fiecare monument istoric vor fi realizate tururi virtuale, având diferite „puncte de stație” - puncte de rotire 360 grade. În acest fel, având cel puțin 4 puncte de stație pentru fiecare monument, vor putea fi oferite vizitatorilor aspecte din exterior, dar și din interior (pronaos, naos, altar), concretizate în peste 120 de panorame. Un tur virtual este un sistem complet de vedere (360 de grade) al unui spațiu, cu care un utilizator poate interacționa. Prin intermediul unui tur virtual, utilizatorul se simte ca și cum ar fi prezent în acel spațiu, controlând mișcarea lui în interiorul zonei, *zoom in* și *out*, oferindu-i posibilitatea de a se concentra pe domeniile sale de interes. De asemenea, se va crea o interfață prin care utilizatorul se poate „deplasa” în diferitele puncte de stație ale unui monument, având acces la vizualizarea detaliilor de exterior și interior.

Pentru debutul acestui program de promovare a patrimoniului cultural maramureșean, a fost ales teritoriul Țării Lăpușului, deoarece, alături de celelalte trei regiuni etnofolclorice ale actualului județ Maramureș (Țara Maramureșului, Țara Chioarului, Țara Codrului), este o zonă ce deține un bogat patrimoniu cultural (atât sub aspectul patrimoniului material, cât și în privința patrimoniului cultural imaterial), însă, din păcate, insuficient cercetat și pus în valoare. Au fost selectate pentru promovare în cadrul acestui

Biserica de lemn „Sf. Împărați”, 1892, sat Aspra, comuna Vima Mică; foto: Florin-Vasile Pop

proiect 30 de biserici de lemn din Țara Lăpușului (monumente incluse în Lista Monumentelor Istorice din România, 2015), reprezentative pentru zona vizată. Dintre acestea, 14 biserici sunt clasate în Grupa A (monumente istorice de valoare națională sau universală) iar 16 biserici în Grupa B (monumente istorice reprezentative pentru patrimoniul cultural local). Una dintre bisericile selectate, respectiv Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Rogoz, datată 1661, este înscrisă din anul 1999 în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO. Cele 30 de obiective au fost selectate în urma unei consultări între partenerii de proiect. În arhivele celor cinci instituții există diverse documente (fișe minimale, fișe rezultate în urma cercetării de teren, fotografii, relevee și hărți) care nu au fost coroborate până în prezent și nu au fost valorificate din punct de vedere științific. Până în prezent, instituțiile de cultură au cercetat doar fragmentar acest patrimoniu (vizând doar latura specifică fiecărei instituții), iar rezultatele cercetărilor au fost valorificate doar în lucrări de specialitate, de multe ori neaccesibile publicului larg. Amintim aici *Programul național de implementare a unui sistem informațional geografic (GIS) pentru protecția patrimoniului cultural național imobil (arheologie și monumente Istorice)* – **eGISpat** – realizat, la nivelul județului Maramureș, de către Direcția Județeană pentru Cultură Maramureș și Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș. Necesitatea implementării unui astfel de program, în acea perioadă (2006-2013) a fost dată de inexistența până atunci în România a unui sistem informatic modern și performant de inventariere, care să permită o mai clară și complexă evidențiere a patrimoniului imobil și posibilități sporite de valorificare a datelor, în scopul final al cercetării, protejării și promovării monumentelor istorice⁹. O parte din

⁹ *eGISpat* - baza de date spațială, <https://patrimoniu.gov.ro/monumente-istorice/egispat> (accesat

rezultatele cercetărilor au fost publicate pe site-ul Institutului Național al Patrimoniului¹⁰ și în catalogul on-line al Direcției Județene pentru Cultură Maramureș¹¹. Cu toate acestea, acest demers de cercetare, deosebit de important și bine îndeplinit de instituțiile de cultură maramureșene implicate, nu a fost continuat de unul care să valorifice rezultatele proiectului în vederea promovării susținute a monumentelor istorice cercetate. Astfel, interesul actorilor culturali județeni și, implicit, a celor locali nu s-a mai concretizat într-o abordare unitară și coerentă de punere în valoare a patrimoniului cultural material, fapt care a contribuit într-un fel și la diminuarea vizibilității acestor monumente.

În context local, multe din monumentele istorice (în speță bisericile de lemn) nu mai sunt destinate serviciului religios permanent iar interesul comunităților locale este diminuat în privința conservării și punerii în valoare a acestor obiective. De cele mai multe ori, biserica veche își pierde astfel rolul de *axis mundi* pentru comunitatea locală (cedându-l

Absida Bisericii de lemn „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, 1850, sat Cufoaia, Târgu-Lăpuș;
foto: Florin-Vasile Pop

bisericii în care se oficiază serviciul religios) și retrăgându-se astfel în „postura de monument istoric”, postură ce implică și intervenția autorităților locale, județene și naționale. Uneori, această redistribuire a rolurilor duce și la pierderea mărcii identitare a monumentului, ca erodare a sentimentului de apartenență a unui bun moștenit de comunitate de la generațiile trecute în rândul moșilor și strămoșilor. Alături de această schimbare în registrul funcțional și afectiv, un alt aspect îl constituie insuficienta cunoaștere a valorii patrimoniului local, dar și dezinteresul administrațiilor locale în vederea conservării acestor bunuri. Un

10.06.2018)

¹⁰ eGISpat Romania - <http://egispat.inp.org.ro/> (accesat 10.06.2018)

¹¹ Maramureș – cultură și patrimoniu cultural - <http://cultura-maramures.ro/> (accesat 10.06.2018)

proiect unitar de punere în valoare a patrimoniului cultural local trebuie să vizeze și conștientizarea comunităților locale și, îndeosebi, a reprezentanților administrației publice locale și județene asupra valorilor de patrimoniu pe care le dețin / administrează și asupra stării de conservare a acestor obiective. Prin prezentarea stării de fapt și a imaginii concrete a acestor monumente prin tururile virtuale realizate, vor fi puse în lumină exemplele de bună practică în privința conservării monumentelor istorice, precum și cele privitoare la abaterile de la normele de conservare și protecție a acestor bunuri culturale. Publicarea rezultatelor cercetării poate constitui și un semnal de alarmă în privința nerespectării anumitor norme de protejare a monumentelor istorice.

Inițierea unui demers de cercetare și valorificare a acestor monumente, prin efortul conjugat al instituțiilor de specialitate, reprezintă un prim pas foarte important în vederea redescoperirii valorii patrimoniului local, atât în rândul membrilor comunităților locale, cât și în rândul celor ce doresc să cerceteze sau să viziteze aceste biserici. Modalitatea de punere în valoare, prin tururi virtuale și oferirea de informații relevante despre fiecare obiectiv și publicarea acestora pe un site web, reprezintă o metodă modernă și coerentă de promovare a patrimoniului în context local și european. Prezentate astfel, tururile virtuale ajung să fie o imagine completă, un „stop-cadru” al stării de conservare a acestor monumente pentru anul 2018.

Inițiatorii proiectul cultural „Biserici din Țara Lăpușului. Tururi virtuale” doresc să-l continue și după încheierea finanțării din partea Administrației Fondului Cultural Național prin administrarea, mentenanța și actualizarea portalului web. De asemenea, informațiile vor fi completate și actualizate cu documente noi și chiar prin includerea unor alte obiective – monumente istorice - ce nu sunt vizate de prezentul proiect. Arhiva digitală creată în cadrul proiectului cuprinzând informații preluate din arhivele de specialitate ale instituțiilor de profil, fotografii, hărți, documente cadastrale etc., va fi actualizată cu prilejul altor campanii de documentare în teren. Atât arhiva digitală, cât și informațiile publicate pe site (incluzând tururile virtuale) reprezintă un instrument de cercetare a patrimoniului cultural din zona vizată, conținând informații valoroase despre starea de conservare și imaginea monumentelor istorice din perioada iulie-noiembrie 2018. Dacă proiectul propus va putea fi implementat cu succes, instituțiile maramureșene doresc să extindă aria cercetărilor și la nivelul celorlalte zone ale Maramureșului (Țara Chioarului, Țara Codrului și Țara Maramureșului) pentru a putea oferi publicului interesat o imagine cât mai amplă a patrimoniului cultural aflat în nord-vestul României.

O parte din rezultatele cercetărilor de teren vor fi publicate și în viitoarele numere ale revistei Memoria Ethnologica, alături de alte cercetări inițiate de către actorii culturali locali și orientate spre patrimoniul cultural maramureșean. Dincolo de rezultatele imediate ale unor astfel de proiecte, considerăm că este important și acest prim pas reprezentat de colaborarea instituțiilor de cultură, a autorităților publice, a comunităților locale și a unor firme private, având un scop comun – acela de promovare a patrimoniului cultural local ca marcă a identității culturale.